

ISSN 2520-2553

АННАЛИ ЮРИДИЧНОЇ ІСТОРІЇ

2021. Том 5. № 2

Міждисциплінарний науковий журнал

Тема випуску:

ІСТОРИОСОФІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Київ-2021

АННАЛИ ЮРИДИЧНОЇ ІСТОРІЇ – український періодичний науковий журнал, присвячений проблематиці всесвітньої та вітчизняної історії права. Видається *Науковою редакційною радою*. Входить до *Index Copernicus International Journals Master List*.

Індексується та/або розміщується в наукометричних базах даних:

Index Copernicus International Journals Master List, Slavic Humanities Index, ScienceGate, Publons, Crossref, Google Scholar, Бібліометрика української науки НБУ ім. В. І. Вернадського, Російський індекс наукового цитування (РІНЦ).

Index Copernicus Value (ICV) = 64.43
DOI <https://doi.org/10.38129/Ann.Yur.Ist./2021.5.2>

Головний редактор – канд. політ. н. **В. М. Мельник** (Київ, Україна)

Науковий редактор – д. юрид. н. **Н. М. Ковалко** (Київ, Україна)

Наукова редакційна рада:

доктор політичних наук, професор **І. М. Варзар** (Київ, Україна)
доктор філософських наук, доцент **К. М. Вергелес** (Вінниця, Україна)
доктор юридичних наук, доцент **Р. В. Губань** (Київ, Україна)
доктор юридичних наук, професор **Т. І. Довнар** (Мінськ, Білорусь)
доктор історичних наук, професор **О. Б. Келлер** (Тюбінген, Німеччина)
доктор філософських наук, професор **Ф. М. Кирилюк** (Київ, Україна)
доктор юридичних наук, доцент **Н. М. Ковалко** (Київ, Україна) – *наук. ред.*
доктор історичних наук, професор **А. І. Кудайбергенова** (Алмати, Казахстан)
доктор філософії, професор економіки **М. Луптак** (Прага, Чехія)
доктор юридичних наук, професор **Л. В. Орел** (Київ, Україна)
доктор юридичних наук, доцент **О. В. Павлишин** (Київ, Україна)
доктор юридичних наук, професор **В. С. Макарчук** (Львів, Україна)
доктор географічних наук, професор **К. В. Мезенцев** (Київ, Україна)
доктор історичних наук, професор **Я. Г. Рієр** (Могильов, Білорусь)
доктор філософських наук, професор **С. В. Черкасов** (Вінниця, Україна)
кандидат юридичних наук **О. В. Серєда** (Харків, Україна) – *відповідальний секретар*
кандидат історичних наук, доцент **І. Я. Терлюк** (Львів, Україна)
кандидат філософських наук **С. М. Шакірова** (Алмати, Казахстан)

Дизайн – лауреат всеукраїнських мистецьких конкурсів **К. В. Волошина** (Київ, Україна)

Секретар редколегії – магістр історії **В. Б. Кіорсак** (Львів, Україна)

Літературний редактор – старший викладач **О. Ф. Петрушенко** (Вінниця, Україна)

Постійний склад редакційної колегії:

проф. **М. Р. Арпентьєва** (Калуга, РФ); доц. **О. А. Бакалець** (Бар, Україна); доц. **О. О. Белов** (Вінниця, Україна); доц. **А. Г. Бульвінський** (Київ, Україна); ст. викл. **О. В. Вербова** (Гродно, Білорусь); доц. **І. М. Ліхтей** (Ужгород, Україна); проф. **Ф. М. Медвідь** (Київ, Україна); доц. **В. В. Сажина** (Мінськ, Білорусь); доц. **С. О. Шаляпін** (Архангельськ, РФ).

Офіційний сайт журналу: <http://legalhistoryjournal.com.ua/>

Журнал публікує наукові статті, що висвітлюють актуальні питання історії права, політичної географії права, історії юридичної філософії, історії політичних і правових учень. Опубліковані статті відображають авторську позицію. Журнал особливо вітає на своїх сторінках дискусійні матеріали.

© Авторські права захищено, 2021

ISSN 2520-2553

АННАЛЫ ЮРИДИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ

2021. Том 5. № 2

Междисциплинарный научный журнал

Тема выпуска:

ИСТОРИОСОФИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

Киев-2021

АННАЛЫ ЮРИДИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ – украинский периодический научный журнал, посвященный проблемам всемирной и отечественной истории права. Издается *Научным редакционным советом*. Входит в *Index Copernicus International Journals Master List*.

Журнал индексируется и/или размещается в наукометрических базах данных:

Index Copernicus International Journals Master List, Библиометрика украинской науки НБУ им. В. И. Вернадского, Slavic Humanities Index, ScienceGate, Publons, Crossref, Российский индекс научного цитирования (РИНЦ), Google Scholar.

Index Copernicus Value (ICV) = 64.43

DOI <https://doi.org/10.38129/Ann.Yur.Ist./2021.5.2>

Главный редактор – канд. полит. н. **В. М. МЕЛЬНИК** (Киев, Украина)

Научный редактор – д. юрид. н. **Н. Н. КОВАЛКО** (Киев, Украина)

Научный редакционный совет:

доктор политических наук, профессор **И. М. Варзарь** (Киев, Украина)

доктор философских наук, доцент **К. Н. Вергелес** (Винница, Украина)

доктор юридических наук, доцент **Р. В. Губань** (Киев, Украина)

доктор юридических наук, профессор **Т. И. Довнар** (Минск, Беларусь)

доктор исторических наук, доцент **О. Б. Келлер** (Тюбинген, Германия)

доктор философских наук, профессор **Ф. М. Кирилюк** (Киев, Украина)

доктор юридических наук, доцент **Н. Н. Ковалко** (Киев, Украина) – *науч. ред.*

доктор исторических наук, профессор **А. И. Кудайбергенова** (Алматы, Казахстан)

доктор философии, профессор экономики **М. Луптак** (Прага, Чехия)

доктор юридических наук, профессор **В. С. Макаруч** (Львов, Украина)

доктор географических наук, профессор **К. В. Мезенцев** (Киев, Украина)

доктор юридических наук, профессор **Л. В. Орел** (Киев, Украина)

доктор юридических наук, доцент **О. В. Павлышин** (Киев, Украина)

доктор исторических наук, профессор **Я. Г. Риер** (Могилев, Беларусь)

доктор философских наук, профессор **С. В. Черкасов** (Винница, Украина)

кандидат юридических наук **О. В. Середа** (Харьков, Украина) – *отв. секретарь*

кандидат исторических наук, доцент **И. Я. Терлюк** (Львов, Украина)

кандидат философских наук **С. М. Шакирова** (Алматы, Казахстан)

Дизайн – лауреат всеукраинских конкурсов **К. В. Волошина** (Киев, Украина)

Секретарь редколлегии – магистр истории **В. Б. Киорсак** (Львов, Украина)

Литературный редактор – старший преподаватель **Е. Ф. Петрушенко** (Винница, Украина)

Постоянный состав редакционной коллегии:

проф. **М. Р. Арпентьева** (Калуга, РФ); доц. **А. А. Бакалец** (Бар, Украина); доц. **А. А. Белов** (Винница, Украина); доц. **А. Г. Бульвинский** (Киев, Украина); ст. преп. **О. В. Вербова** (Гродно, Беларусь); доц. **И. М. Лихтей** (Ужгород, Украина); проф. **Ф. М. Медведь** (Киев, Украина) доц. **В. В. Сажина** (Минск, Беларусь); доц. **С. О. Шаляпин** (Архангельск, РФ).

Выпуски журнала размещаются в режиме открытого доступа на официальном сайте:
<http://legalhistoryjournal.com.ua>.

Журнал публикует научные статьи обзорного и проблемного характера, которые раскрывают актуальные вопросы истории права, исторической и политической географии права, истории юридической философии, истории политической и правовой мысли. Опубликованные статьи отображают позицию автора.

ISSN 2520-2553

THE ANNALS OF LEGAL HISTORY

2021. Volume 5. Issue 1

Interdisciplinary Scientific Review

Issue Theme:

PHILOSOPHY OF HISTORY IN STATE & LEGAL THEORY

Kyiv-2021

THE ANNALS OF LEGAL HISTORY– Ukrainian periodic scientific journal devoted to the problems of world and national history of law. Official Journal of *The International Centre for Civil Political Science* of the Taras Shevchenko National University of Kyiv & *Scientific Council*. Journal is indexed and/or published in databases: **Index Copernicus International Journals Master List, ScienceGate, Publons, Crossref, Slavic Humanities Index, Elibrary, Google Scholar, Vernadsky National Library of Ukraine.**

Index Copernicus Value (ICV) = 64.43
DOI <https://doi.org/10.38129/Ann.Yur.Ist./2021.5.2>

EDITOR-IN-CHIEF – PhD **VIKTOR M. MELNYK** (Kyiv, Ukraine)
VICE-EDITOR – Dr. Prof. **NATALIA KOVALKO** (Kyiv, Ukraine)

Scientific Council:

Dr. Prof. **Ivan M. Varzar** (Kyiv, Ukraine)
Dr. Prof. **Konstantyn M. Vergeles** (Vinnitsya, Ukraine)
Dr. Prof. **Radym V. Guban** (Kyiv, Ukraine)
Dr. Prof. **Taisiia I. Dovnar** (Minsk, Belarus)
Dr. Prof. **Olga B. Keller** (Tubingen, Germany)
Dr. Prof. **Natalia M. Kovalko** (Kyiv, Ukraine) – *Vice-Editor-in-Chief*
Dr. Prof. **Ajzhamal I. Kudaibergenova** (Almaty, Kazakhstan)
Dr. Prof. **Fedir M. Kyryliuk** (Kyiv, Ukraine)
Dr. Prof. **Volodymyr S. Makarchuk** (Lviv, Ukraine)
Dr. Prof. **Konstantyn V. Mezentsev** (Kyiv, Ukraine)
Dr. Prof. **Liliia V. Orel** (Kyiv, Ukraine)
Dr. Prof. **Oleg V. Pavlyshyn** (Kyiv, Ukraine)
Dr. Prof. **Yakov G. Rier** (Mogilev, Belarus)
Dr. Prof. **Svyatoslav V. Cherkasov** (Vinnitsya, Ukraine)
Dr. **Milan Luptak** (Praga, Czech Republic)
PhD **Olga V. Sereda** (Kharkiv, Ukraine) – *Scientific Secretary*
PhD **Ivan Ya. Terlyuk** (Lviv, Ukraine)
PhD **Svetlana M. Shakirova** (Almaty, Kazakhstan)

Magazine Designer – **Karyna V. Voloshyna** (Kyiv, Ukraine)
Secretary of Edit. Board – MA **Vladyslav B. Kiorsak** (Lviv, Ukraine)
2nd Vice-Editor-in-Chief – Lecturer **Olena F. Petrushenko** (Lviv, Ukraine)

Editorial Board:

Dr. Prof. **Mariiam R. Arpentieva** (Kaluga, Russia); PhD **Oleksiy A. Bakalets** (Bar, Ukraine); PhD **Oleksandr O. Belov** (Vinnitsya, Ukraine); PhD **Andriy G. Bulvinskyj** (Kyiv, Ukraine); Lecturer **Olga V. Verbova** (Grodno, Belarus); PhD **Igor M. Lihtey** (Uzhgorod, Ukraine); PhD Prof. **Fedir M. Medvid** (Kyiv, Ukraine); PhD **Varvara V. Sazhina** (Minsk, Belarus); PhD **Sergey O. Shalyapin** (Arkhangelsk, Russia).

Web-site of the Journal: <http://legalhistoryjournal.com.ua>

The journal publishes research papers and reviews on the history of law problematic. Journal accept for publication articles which disclose topical issues of the history of law, history of legal philosophy, history of political and legal thought. Published articles reflect the author's position.

ЗМІСТ ВИПУСКУ

д.юрид.н. Олег Баклан (Київ, Україна).

Про деякі умови розвитку та функціонування інституції громадського контролю в Україні.....С. 10-21

канд.політ.н. Віктор Мельник (Київ, Україна).

Історія світового правопорядку в 539-543 рр.: ірано-візантійський контекст.....С. 22-36

канд.юрид.н. Світлана Ковальова (Миколаїв, Україна).

Життя земне і вічне у литовсько-руській правовій психології XV-XVI ст. через призму інституту заповіту.....С. 37-51

аспірант Дмитро Козловський (Санкт-Петербург, Російська Федерація).

Проблеми виконання законодавства Російської імперії з охорони археологічних пам'яток у другій половині XIX – на початку XX ст.....С. 52-68

д.юрид.н. Радим Губань (Київ, Україна),

канд.іст.н. Дмитро Малезик (Київ, Україна).

Організація та діяльність місцевих органів виконавчої влади Тимчасового уряду на Правобережній Україні (березень-жовтень 1917 р.).....С. 69-88

старший викладач Олена Петрушенко (Вінниця, Україна).

Онтологія правової термінології у творах Мартіна Гайдегера.....С. 89-96

проф. Розмарі Сейдж (Лондон, Великобританія),

канд.філософ.н. Світлана Шакірова (Алмати, Казахстан),

магістр Рауза Верко (Лондон, Великобританія),

проф. Сенді Макдональд (Нортгемптон, Великобританія),

магістр Айна Крістодулу (Ноттінгем, Великобританія),

аспірант Поліна Бішенден (Кент, Великобританія),

канд.філософ.н. Марина Хан (Алмати, Казахстан),

Жанна Мендибаєва (Алмати, Казахстан).

Проблеми вищої освіти у контексті «школа – університет – ринок праці» (наукова дисусія).....С. 97-112

<https://doi.org/10.38129/Ann.Yur.Ist.2021.5.2.10>

УДК 342.9(477):351.9

ПРО ДЕЯКІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

ОЛЕГ БАКЛАН (Київ, Україна) *

Деякі правові традиції громадського контролю у слов'янської громаді були закріплені ще в такому відомому нормативно-правовому акті, як «Руська Правда». Сьогодні, за рівнем людського розвитку Україна перебуває нижче середнього рівня Європи та Центральної Азії й цей показник за 10 років не покращився. У світовому рейтингу економічної свободи Україна також посідає лише 131 місце¹. Ці показники хоча і побічно, але переконливо свідчать про існування проблеми в сфері публічного управління країни, зокрема щодо розвитку та функціонування як державного так і громадського контролю тощо.

Нині, як і всі роки незалежності, проблема розвитку та функціонування інституції контролю в сфері публічного управління активно обговорюється в професійних і наукових колах на пострадянському просторі такими вченими як: В. Авер'янов, О. Андрійко, І. Арістова, В. Афанасьєв, Г. Беккер, З. Бербешкіна, В. Горшенєв, І. Дрейслер, Н. Журавльов, Я. Здір, М. Єропкін, Ю. Козлов, О. Лунєв, Н. Нагібіна, Т. Парсон, Ф. Распоркін, С. Студенікін, М. Студенікіна, І. Шахов, О. Шоріна, О. Якуба тощо. Серед фахівців, які досліджували окремі різноманітні правові аспекти саме громадського контролю можна назвати таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: Л. Акопов, Р. Арутюнян, Т. Богомолова, С. Братель, А. Буханевич, А. Гончаров, С. Денисюк, С. Зубарєв, С. Кондратьєв, С. Кушнір, М. Липчанська, Л. Наливайко, Т. Наливайко, В. Пащенко, Г. Пришляк, І. Сквірський, В. Федоров, С. Шестак та інші. Разом з тим, в Україні практично так і не сформовані, не забезпечені, навіть належним чином не задекларовані дієві теоретичні та практичні основи

---

¹ Індекс людського розвитку в Україні за останні 10 років не покращився. – Режим електронного доступу: <https://mind.ua/news/20215947-indeks-lyudskogo-rozvitku-v-ukrayini-za-ostanni-10-rokiv-ne-pokrashchivsvya> (дата звернення 27.01.2021)

функціонування контролю як необхідної суспільної та державної інституції; постановочний розгляд окреслених питань і складає мету даного дослідження. Нині еволюція наукової і громадської думки приводить деяких вчених до висновку, що право вже потрібно розглядати як здобуток людини, атрибут суспільства. Виражене зовні у законодавстві право служить для виведення загального «усталеного правила співжиття», що утворює законність, при цьому, як і громадська, суспільна дисципліна спирається, передусім, на громадський вплив. Справедливе ствердження, що саме громадський вплив є гарантією суспільної дисципліни, а вже потім такою гарантією є державний примус².

З часів набуття незалежності, вищим керівництвом нашої країни задекларовані програми переходу до демократизації суспільно-політичного життя за західноєвропейським зразком. Очевидно, що цей перехід відбувається за надзвичайно специфічних умов, що істотно відрізняються від умов становлення демократії в країнах Західної Європи. Ситуація в Україні складається певним чином парадоксальна – можливість суспільних та економічних перетворень залежить від інституціалізованої демократії, умови для якої ці перетворення самі мають створювати. При цьому пересічний громадянин майже переконаний у «продажності ЗМІ», «корумпованості чиновників», «засиллі бандитів на всіх поверхах влади» й «відторгненні від неї людей порядних і справедливих»³.

Як небезпідставно вважають деякі дослідники політичної культури й ідеології⁴, основною проблемою у взаємовідносинах громадської думки та впливових у країні політичних структур є «відкритість» каналів, покликаних об'єктивно передавати запитання громадськості до політичних структур, роблячи це, в першу чергу чесно, не викривляючи і не підмінюючи їх вузькогруповими запитаннями.

Іншими словами: в якій мірі суспільний інтерес репрезентований у

---

² Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право». Х., 2003. С. 12.

³ Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К. : ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. С. 449-450.

⁴ Легеза Я. О. Особливості взаємодії громадської думки та влади в Україні: дис. ... канд. політ. наук. К., 2008. С. 137.

діяльності органів публічної адміністрації та поважних у країні політичних структур, наскільки об'єктивно засоби масової інформації висвітлюють настрої та очікування більшості громадян, наскільки чесними та прозорами є вибори у країні, з яким ступенем адекватності влада реагує на ті чи інші актуальні події та процеси? Так, наприклад, Державний бюджет України на 2020 рік передбачав 0,9 млрд грн субвенції на оновлення автопарку «швидких допомог» у регіонах. Тут зауважимо, що громадський контроль за освоєнням цих коштів відбувається з використанням різноманітних форм, заходів та засобів, але не завжди є дієвим та ефективним⁵.

У випадку неадекватної і нечесної репрезентації того чи іншого суспільного явища, неминуче порушується зв'язок між владою і громадянським суспільством, що призводить до помітних політично-економічних проблем та негараздів. Закордонний досвід також підказує, що «електронну демократію необхідно розуміти як динамічний процес, і, відповідно, необхідно постійно вдосконалювати зв'язок між керуючим і керованим (тобто між органами публічної влади і громадянами)»⁶.

У цьому сенсі, варто погодитися з доречним припущенням: наявні у вітчизняному суспільстві політично-економічні проблеми, наслідками яких є політично-економічні кризи, здебільшого пов'язані з недосконалістю або відсутністю діалогу між представниками громадської думки і органами публічної адміністрації. Таким чином, відсутність або недосконалість адекватних чесних механізмів репрезентації інтересів громадян у взаємостосунках із владою є причиною погіршення економічно-політичного становища в країні⁷.

Загальновизнано: в Україні посилення соціальної активності громадян у реалізації особистісних інтересів нерідко відбувається паралельно з різноманітними порушеннями як правових, так і політичних, економічних, моральних, етичних та інших соціальних норм співіснування тощо. Цей комплекс проблем є причиною, яка, разом із тотальною корупцією, тінізацією економіки, правовим нігілізмом, низьким життєвим рівнем, наявністю невизначеної (або наявністю нечесної) соціальної стратегії розвитку

---

⁵ Лахтіонов І. Швидкі для боротьби з COVID-19 21.01.2021: електронне видання. Режим електронного доступу: <https://dozorro.org/blog/shvidki-dlya-borotbi-z-covid-19> (дата звернення 27.01.2021).

⁶ Миронюк Р. Громадський контроль за діяльністю поліції. Дніпро, 2020. С. 49-67.

⁷ Легеза Я. О. Особливості взаємодії громадської думки та влади в Україні: дис. ... канд. політ. наук. К., 2008. С.137.

суспільних відносин, гальмує утвердження в нашій країні правової держави та громадянського суспільства. Це визнається представниками влади, громадськими діячами, громадянами тощо.

Ринкова економіка, що виникла в нашій країні в 90-ті роки ХХ ст. та практично продовжує формуватися донині, є вітчизняним «капіталізмом», насадженим окремими державно-реформаторськими силами, які періодично змінювали одна одну. Але вірно і те, що легітимність цього процесу залежить від ступеня довіри населення (окремих його верств) до політичних сил, що знаходяться при владі, тобто реалістична за умови отримання владою від населення демократичного мандату на проведення реформ та взяття на себе відповідальності перед населенням за результати проведених перетворень у різних сферах суспільного життя.

Як відомо, громадський контроль в будь-якій сфері суспільного життя виникає за умови появи в суспільстві (в окремих верствах населення) громадської думки. У той же час, громадська думка – це своєрідна підстава здійснення контрольної діяльності, це один із основних атрибутів цивілізованого суспільства, формування якого відбувається під впливом як правосвідомості громадян, так і поведінки влади. *Беззаперечно, що кожен суб'єкт суспільства має право генерувати і висловлювати власні думки та повинен прислуховуватися до думок інших суб'єктів. Такий процес інформаційного обміну, під впливом соціально-економічних, політичних та інших чинників, формує громадську думку.*

У цьому сенсі, згадуючи декларовані сучасні положення щодо державно-приватного партнерства, слід визнати дещо застарілими деякі положення вчення про суспільно-економічну формацію і роль класової боротьби в суспільному розвитку К. Маркса, який доводив об'єктивність і позитивну функціональність соціальних конфліктів, стверджуючи, що: «...Окремі індивіди утворюють клас лише тому, що їм доводиться вести загальну боротьбу проти якого-небудь іншого класу, в інших відносинах вони самі вороже протистоять один одному як конкуренти»⁸. Якщо повністю приймати згадану тезу К. Маркса, то можна прийти до висновку, що сучасній громадськості для відстоювання власних інтересів слід вести боротьбу проти об'єднаного класу чиновників та сучасних олігархів (часто в одній особі). Історичний досвід спростовує цей шлях на користь еволюційного розвитку будь-яких суспільних

---

⁸ Маркс К., Энгельс Ф. *Немецкая идеология*. Сочинения: в 30 т. 2-е изд. М.: Политиздат, 1955. Т. 3. С. 54.

відносин.

У цьому сенсі видаються вдалим поглядом Г.-В.-Ф. Гегеля, який зазначав: «Формальна суб'єктивна свобода, яка полягає в тому, що одиничні особи як такі мають і висловлюють свою власну думку, думку про загальні справи, і подають поради щодо них, виявляється в тому узагальненні, яке називається громадською думкою»⁹. Досліджуючи феномен громадської думки, Г.-В.-Ф. Гегель виокремлював такі її структурні складові: умови існування громадської думки, об'єкт або зміст та носій громадської думки, характер думки, що виступає як громадська, співвідношення «загальної» та «особливої» думок, поєднання та протилежність істини й брехні у громадській думці¹⁰. Врахування зазначених елементів актуальне і щодо формування сучасної громадської думки у різних сферах та галузях суспільного життя.

Також слід погодитися з наступним: певною загрозою щодо формування справедливої громадської думки є те, що недостовірно (мало або погано) інформовані громадяни стають заручниками інформаційних потоків повідомлень, при опитуванні вони демонструють значний ступінь необізнаності, низьку узгодженість і несуперечність думок, низьку стійкість до інформаційного впливу¹¹.

Справедливо стверджувати, що громадська думка – це індикатор як соціально-політичних настроїв всіх громадян держави, так і окремих верств суспільства – споживачів, підприємців тощо. Вона характеризує громадсько-політичний стан у країні; досягнення та недоліки щодо здійснення державної влади; наявність невирішених проблем, що існують у різних сферах та галузях суспільного життя, а також відношення громадян щодо вирішення цих проблем. Саме висловлена громадська думка є показником соціальних настроїв населення та його окремих верств, тому передусім на неї і має реагувати державна влада. Іншими словами – значення громадської думки як передумови громадського контролю у державному управлінні (також і регулюванні) надзвичайно важливе.

Питаннями вивчення та врахування громадської думки мають займатися всі органи державної влади, передусім органи виконавчої влади, особливо в галузі інформації, що є архіважливою демократичною умовою при ухваленні стратегічних та щоденних рішень у державному управлінні.

---

⁹ Гегель Г.-В.-Ф. Філософія права. М.: Мысль, 1990. С. 352.

¹⁰ Гегель Г.-В.-Ф. Філософія права. М.: Мысль, 1990. С. 98.

¹¹ Цаллер Д. Происхождение и природа общественного мнения. Пер. А. А. Петрова. М.: Ин-т Фонда «Общественное мнение», 2004. 559 с.

Основною умовою вираження громадської думки є рівноправність та свобода людини й громадянина. Громадська думка може бути оприлюднена шляхом висловлення, опублікування, визначення методом опитування, голосування, проведення референдуму тощо.

В цьому сенсі постає актуальне питання захисту громадської думки від замовчування, викривлення та інших маніпуляцій. Функції захисту громадської думки повинна виконувати як держава, забезпечуючи нагляд за вивченням та врахуванням громадської думки під впливом інформаційних технологій, так і громадські організації (спілки підприємців, споживачів тощо) – шляхом спостереження за діями влади.

Нині інформаційне суспільство висуває власні вимоги до органів державної влади та місцевого самоврядування. Слід підтримати нехай і декларативну позицію влади щодо зміни варіантів функціонування: від адміністративно-командного, коли роль громадськості була мінімізована, до демократичного варіанту, коли роль громадськості є найбільшою за всю історію існування людства¹². Причому саме такий варіант є цікавішим економічно, бо створює більше можливостей для розвитку країни. *Демократія – це достатньо непростий, а скоріше навіть найскладніший державно-правовий режим з усіх, що існують у світі.* Тому, в контексті даного дослідження, також доречно підтримати позицію про те, що політичний режим можна визначати демократичним, якщо відносини між громадянами та державою виражені широкими, рівноправними, захищеними та взаємозобов'язуючими процедурами обговорення¹³. Якщо цей висновок усвідомлює влада, – це буде корисно для всіх сфер суспільного життя.

На думку вітчизняного дослідника механізмів державного регулювання інформаційних потоків О. П. Попрощького, до числа найзагальніших функцій демократії, можна віднести такі: організаційно-політичну, регулятивно-

---

¹² Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. Законодавство України: офіційний веб-сайт. Режим електронного доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.01.2021)

¹³ Наукова редакційна рада «Анналів юридичної історії» повністю підтримує дане твердження автора та заохочує читачів і потенційних авторів до розгортання дискусії з приводу природи демократичних політичних режимів! Прим. Гол. ред. В. М. Мельника.

компромісну, суспільно-стимулюючу, установчу, контрольну, охоронну¹⁴. Використовуючи аналіз та формальну логіку, інформаційні потоки підконтрольні державній владі О. П. Попроцький умовно розділяє на споріднені типи, а саме: організаційні, регулятивні, стимулюючі, установчі, контрольні, охоронні. В контексті даного дослідження можна також підтримати думку вченого-дослідника щодо класифікації основних принципів державного регулювання інформаційних потоків, згідно з якою виділяються наступні принципи:

- 1) створення державною владою умов для реалізації конституційного права громадян держави вільно отримувати й використовувати інформацію;
- 2) забезпечення державою вільного формування інформаційного суспільства та громадської думки;
- 3) забезпечення державою зворотного зв'язку з громадськістю;
- 4) забезпечення державою захисту громадян у випадках неправомірного використання інформаційних потоків сторонніми суб'єктами інформаційних відносин¹⁵.

У переважній більшості країн цивілізованого світу існують закони, що регламентують діяльність друкованих та електронних засобів масової інформації та їх права звертатися із запитом до органів державної влади з метою отримання тієї чи іншої інформації. У другій половині 90-х років минулого сторіччя в Україні також були здійснені спроби врегулювати діяльність ЗМІ. Зокрема, в 1997 р. була прийнята низка законів: «Про національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації».

Одним із напрямів діяльності та одною з основних функцій ЗМІ є висвітлення громадської думки та пропонування шляхів розв'язання соціальних суперечностей. На думку О. Г. Данільяна, до організаційно-управлінських джерел соціальних суперечностей належать недоліки, пов'язані з організацією виробництва, навчання, служби тощо¹⁶. До соціально-психологічних джерел соціальних суперечностей і конфліктів належать такі

---

¹⁴ Попроцький О. П. Формування громадської думки: механізми державного регулювання інформаційних потоків: дис. ... канд. наук з держ. управл. К., 2009. С. 22.

¹⁵ Там само. С. 24-26.

¹⁶ Данільян О. Г. Соціальні протиріччя в посттоталітарних системах. Методологія дослідження та розв'язання. Х. : Харків. військ. ун-т, 1998. С. 107.

феномени, як розбіжність, невідповідність між потребами, інтересами соціальних суб'єктів¹⁷.

У цьому ж контексті, дослідниками-філософами у розвитку суперечностей виокремлюються такі етапи: 1) гармонія; 2) дисгармонія; 3) конфлікт¹⁸. У цьому сенсі можна зазначити, що одним із головних завдань громадського контролю є повідомлення про наявність незадоволення громадськості тим чи іншим становищем та попередження про це влади задовго до виникнення конфлікту інтересів.

Підсумовуючи зазначимо, що нині рівень побудови сучасного інформаційного суспільства в Україні порівняно зі світовими тенденціями є явно недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям нашої країни, оскільки, незважаючи на прийняття низки вищезгаданих та деяких інших законів, відсутнє єднання зусиль суспільства, державного та приватного секторів економіки з метою раціонального та ефективного використання ресурсів інформаційної галузі. Про останнє свідчать дані, зазначені на початку статті, а саме: за рівнем людського розвитку наша країна перебуває нижче середнього рівня Європи та Центральної Азії й цей показник за 10 років не покращився; у світовому рейтингу економічної свободи Україна також пасе задніх, посідаючи лише 131 місце. На жаль, це становище не може бути виправлене такими незграбними у правовому відношенні діями, які відбулися 2 лютого цього року, коли президент України Володимир Зеленський підписав указ, яким ввів у дію некоректно прийняте рішення Ради національної безпеки й оборони про запровадження санкцій проти народного депутата з фракції «Опозиційна платформа – За життя» Тараса Козака, а також восьми юридичних осіб (телеканали «112 Україна», NewsOne, Zik і регіональні мовники каналу «112 Україна»)¹⁹. Не заглиблюючись у змістовну царину (не аналізуючи політичну доцільність та звичайну справедливість даної події), спираючись лише на чинне законодавство²⁰, варто констатувати, що в Україні

---

¹⁷ Там само. С. 103.

¹⁸ Алексеев П. В., Панин А. В. Философия. Учебник. М.: Проспект, 1999. С. 485.

¹⁹ «112 Україна», News One, Zik відреагували на санкції: офіційний веб-сайт. Режим електронного доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kanaly-medvedchuka-sanktsii/31082897.html> (дата звернення: 04.02.2021).

²⁰ Про санкції. Закон України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII. Законодавство України: офіційний веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 04.02.2021); Про Раду національної безпеки і оборони України. Закон України від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР. Законодавство України

залишається велика проблема у взаємовідносинах вітчизняної громадської думки та впливових у країні владно-політичних структур у напрямі регламентації діяльності засобів масової інформації.

Отже, варто ще раз виказати та підкреслити думку²¹, що як суспільству в особі різноманітних громадських структур так і зацікавленим державним органам, варто завжди мати на увазі: у різних сферах та галузях суспільного життя присутній складний конгломерат інтересів, бажань, цінностей, протиріч думок та оцінок різноманітних суб'єктів, упорядкування та погодження яких є прерогативою як органів публічного управління, так і громадськості. За таких умов здійснення контролю, пов'язаного з накопиченням, обміном, комунікацією та іншим використанням інформації, також повинно бути спільним завданням та функцією як компетентних органів публічного управління, так і громадськості. Вирішення проблем інформаційної безпеки має здійснюватися шляхом створення *повнофункціональної інформаційної інфраструктури*; підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки та прогнозування загроз інформаційній безпеці; вдосконалення нормативно-правової бази інформаційної безпеки, розгортання та розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку, виваженої та коректної юридичної практики.

Dr. habil. Oleg Baklan (Kyiv, Ukraine)

Some conditions of development and functioning of the institution of public control in Ukraine

Today, in terms of human development, Ukraine is below the average level of Europe and Central Asia and this indicator has not improved in 10 years, in the world ranking of economic freedom, Ukraine also ranks only 131st. These indicators, although indirect, but convincingly indicate the existence of a problem in the field of public administration of the country, in particular regarding the development and functioning of both state and public control and so on. Some legal traditions of public control in the Slavic community were enshrined in such a well-known legal act as "Russian Truth". Based on the analysis of individual opinions of researchers of legal traditions of public control, the article examines some conditions for the development and functioning of public control in Ukraine.

: офіційний веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.02.2021).

²¹ Баклан О. В. Місце громадської думки у системі громадського контролю: деякі питання. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Право як регулятор суспільних відносин: історія, теорія, практика». К, 2016.

Currently, the level of building a modern information society in Ukraine compared to global trends is clearly insufficient and does not meet the potential and capabilities of our country, because, despite the adoption of a number of the above and some other laws, there is no unity of society, public and private sectors and efficient use of information industry resources. We have made our own generalizations regarding the ways and directions of improving the mechanism for exercising public control in the field of public administration. Let us emphasize once again the opinion that both society, represented by various public structures and interested state bodies should always keep in mind that in various spheres and spheres of public life there is a complex conglomeration of interests, desires, values, contradictions of opinions and assessments. Various entities, the organization and approval of which is the prerogative of both public administration and the public. Under such conditions, the control of the accumulation, exchange, communication and other use of information should also be a common task and function of both the competent public authorities and the public. The solution of information security problems should be carried out by creating a full-fledged information infrastructure; increasing the level of coordination of the activities of state bodies in identifying, assessing and forecasting threats to information security; improving the regulatory framework for information security, deployment and development of the National system of confidential communication, balanced and correct legal practice, etc.

Key words: public opinion, public control, law, public administration, operating conditions.

Профессор Олег Баклан (Киев, Украина)

О некоторых условиях развития и функционирования института общественного контроля в Украине

Сегодня, по уровню человеческого развития Украина находится ниже среднего уровня Европы и Центральной Азии и этот показатель не улучшился за 10 лет, в мировом рейтинге экономической свободы Украина также занимает только 131 место. Эти показатели, хотя и косвенные, но убедительно указывают на наличие проблемы в сфере государственного управления страной, в частности относительно развития и функционирования как государственного, так и общественного контроля. Некоторые правовые традиции общественного контроля в славянской общине были закреплены в таком известном правовом акте, как «Русская правда». На основе анализа некоторых мнений исследователей правовых традиций общественного контроля, в статье рассматриваются отдельные условия развития и функционирования института общественного контроля в Украине. В настоящее время уровень построения современного информационного общества в Украине по сравнению с мировыми тенденциями явно недостаточен и не соответствует потенциалу и возможностям нашей страны, поскольку, несмотря на принятие ряда вышеперечисленных и некоторых других законов, отсутствует единство общества,

государственного и частного секторов и эффективное использование ресурсов информационной индустрии. Мы сделали собственные обобщения относительно путей и направлений совершенствования механизма осуществления общественного контроля в сфере государственного управления. Подчеркнем еще раз мнение, что и общество в лице различных общественных структур, и заинтересованные государственные органы всегда должны иметь в виду, что в различных сферах и отраслях общественной жизни существует сложный конгломерат интересов, желаний, ценностей, противоречий во мнениях и оценках. В таких условиях, контроль за накоплением, обменом, передачей и другим использованием информации также должен быть общей задачей и функцией как компетентных государственных органов, так и общественности. Решение проблем информационной безопасности должно осуществляться путем создания полноценной информационной инфраструктуры, а также путем повышения уровня координации деятельности государственных органов по выявлению, оценке и прогнозированию угроз информационной безопасности; совершенствования нормативно-правовой базы информационной безопасности, внедрения и развития Национальной системы конфиденциальной связи, сбалансированной и правильной юридической практики.

Ключевые слова: общественное мнение, общественный контроль, право, публичное управление, условия функционирования.

Професор Олег Баклан (Київ, Україна)

Про деякі умови розвитку та функціонування інституції громадського контролю в Україні

Сьогодні за рівнем людського розвитку Україна перебуває нижче середнього рівня Європи і Центральної Азії і цей показник не покращився за 10 років, в світовому рейтингу економічної свободи Україна також займає лише 131 місце. Ці показники, хоча і непрямі, але переконливо вказують на наявність проблеми в сфері державного управління країною, зокрема щодо розвитку та функціонування як державного, так і громадського контролю. Деякі правові традиції громадського контролю в слов'янській громаді були закріплені в такому відомому правовому акті, як «Руська правда». На основі аналізу деяких думок дослідників правових традицій громадського контролю в статті розглядаються окремі умови розвитку і функціонування громадського контролю в Україні. На даний час рівень побудови сучасного інформаційного суспільства в Україні, в порівнянні зі світовими тенденціями явно недостатній і не відповідає потенціалу та можливостям нашої країни, оскільки, незважаючи на прийняття ряду законів, відсутня єдність суспільства, державного та приватного секторів і ефективного використання ресурсів інформаційної індустрії. Ми зробили власні узагальнення щодо шляхів і напрямів

удосконалення механізму здійснення громадського контролю в сфері державного управління. Підкреслимо ще раз думку, що і суспільство в особі різних громадських структур, і зацікавлені державні органи завжди повинні мати на увазі, що в різних сферах і галузях суспільного життя існує складний конгломерат інтересів, бажань, цінностей, протиріч у думках і оцінках. У таких умовах контроль за накопиченням, обміном, передачею та іншим використанням інформації також повинен бути спільним завданням і функцією як компетентних державних органів, так і громадськості. Вирішення проблем інформаційної безпеки має здійснюватися шляхом створення повноцінної інформаційної інфраструктури; підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці; вдосконалення нормативно-правової бази інформаційної безпеки, впровадження і розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку, збалансованої і правильної юридичної практики.

Ключові слова: громадська думка, громадський контроль, право, публічне управління, умови функціонування.

* **Баклан Олег Володимирович** – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Київського університету імені Бориса Грінченка.

E-mail: olegvb8888@ukr.net